

УДК 352/354:37.09

П. Б. Волянський,

д. держ. упр., доцент, в. о. начальника,

Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ

І. С. Талан,

здобувач, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу освітніх інноваційних технологій науково-методичного центру мережі освітніх установ цивільного захисту,

Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДІЯМ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

P. Volyanskiy,

doctor of sciences in public administration, docent, acting head

Institute of public administration in the sphere of civil protection, Kyiv

I. Talan,

applicant, senior researcher of research department

of Educational Innovation Technologies of Research and Methodological Center network educational institutions of civil protection, Institute of public administration in the sphere of civil protection, Kyiv

ORGANIZATIONAL AND LEGAL FRAMEWORK FOR PUBLIC EDUCATION OF ACTIONS IN EMERGENCIES

Суспільно-політична та соціально-економічна ситуація в Україні змушує розглядати навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях як складову систему забезпечення національної безпеки України і як одну з найважливіших функцій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Низький рівень культури безпеки життєдіяльності населення, і, як показує практика, — неготовність адекватно діяти в надзвичайній ситуації вимагають від органів державної влади оновлення підходів державного управління у сфері цивільного захисту, зокрема навчанням населення діям у надзвичайних ситуаціях, а від органів місцевого самоврядування — тісної співпраці з профспілковими та громадськими організаціями, бізнесовими структурами.

У статті проведено контент-аналіз законодавчих та нормативно-правових актів, які визначають нормативні засади здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, окреслено пріоритетні завдання державного управління у сфері цивільного захисту.

In the article was conducted a content-analysis of legislative and regulatory legal acts, which determine normative principles of implementation of the population training how to act in emergencies. Also, outlined priority tasks of public administration in the field of civil protection.

Socio-political and socio-economic situation in Ukraine forces to consider the training of the population how to act in emergencies as a part of the national security system of Ukraine and one of the most important functions of government authorities, local authorities and business entities.

The low level of human safety culture and, as the practice shows, unpreparedness to act appropriately in an emergency demand from public authorities to upgrade approaches of public administration in the field of civil protection, including the training of the population how to act in emergencies, and from local authorities — close cooperation with trade unions and social organizations, business structures.

Ключові слова: державне регулювання, державне управління, контент-аналіз, навчання населення, надзвичайна ситуація, цивільний захист.

Key words: government regulation, public administration, content-analysis, population training, emergency, civil protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Безпека людини є базовою складовою "сталого людського розвитку" (Sustainable Human Development),

що використовується світовою спільнотою як основний важіль гуманітарного розвитку планетарного суспільства. Невипадково, розробниками концепції науково-ос-

вітянського напрямку "Безпека життя і діяльності людини" (В.В. Бегун, І.М. Науменко), аналізуючи процес трансформації системи публічного управління передових країн світу, роблять висновок: "...безпека власного існування, стабільність життєзабезпечення, страхування від нещасного випадку і таке інше становлять базовий зміст сучасної системи державного управління" [1, с. 21].

Для більшості людей відчуття небезпеки аніж не пов'язані з побоюваннями глобальних катастроф чи міжнародних конфліктів. В їх свідомості основними проблемами безпечного самовідчуття є захист житла, робочого місця, здоров'я, доквілля тощо. Неусвідомленими залишаються проблеми виникнення надзвичайних ситуацій (далі — НС) природного, техногенного і тим більше — соціального та воєнного характеру.

Останні події в Україні свідчать, що населення практично не готове реагувати на сучасні виклики, а однією із причин є прорахунки у державному управлінні його навчанням діям у НС. Перехід від командно-адміністративної системи управління захистом населення до громадсько-державної моделі призвели до втрати системності та керованості в діях різних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, у першу чергу, щодо запобігання виникненню НС, у тому числі навчання населення як одного із основних факторів його ефективності.

Отже, науковою проблемою є наявність протиріч у державному управлінні навчанням населення діям у НС, пов'язаних з невизначеністю меж відповідальності між органами влади та суб'єктами господарювання, небажанням їх керівників брати на себе соціальну відповідальність за життєздатність громад, сталий розвиток територій, зволікання з впровадження системи управління якістю в державне управління.

Аналіз наукових досліджень з державного управління у сфері цивільного захисту свідчить про те, що вони були присвячені питанням цивільного захисту у цілому — С.О. Андреев, Л.А. Жукова, Н.Г. Клименко, І.П. Кринична, В.О. Тищенко [2—6], окремих видів його забезпечення — П.Б. Волянський [7], А.В. Терент'єва [8]. Вагомий внесок у дослідження проблем формування та реалізації державної політики у сфері освіти, державного управління освітою зробили відомі вчені: М.М. Білінська [9], Т.О. Лукіна [10], В.М. Огаренко [11] та ін. Незважаючи на це, питання державного управління навчанням населення діям у НС залишається не вивченим.

Міждисциплінарний аналіз наукових досліджень свідчить, що у прямій постановці навчання деяких категорій населення діям у НС, які можуть бути використані як теоретична база нашого дослідження присвячені праці М.М. Козяра [12], В.І. Пліско [13]. Але вони не стосуються проблематики удосконалення державного управління вищезазначеним навчанням.

Актуальність цієї наукової проблеми зумовлена, насамперед, низьким рівнем культури безпеки життєдіяльності, що, в свою чергу, призводить до зростання втрат людей, які спричиняються внаслідок НС природного та техногенного характеру, а в сьогоденні умовах — соціального і воєнного.

У зв'язку з цим Урядом України прийнято розпорядження від 26 січня 2015 р. № 47-р "Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації" [14], згідно з яким в двох областях (Донецька та Луганська) вводиться режим надзвичайної ситуації, а для всіх інших — підвищеної готовності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У рамках розв'язання зазначеної проблеми одним із завдань нашого дослідження є проведення функціонального аудиту діяльності керівників суб'єктів забезпечення цивільного захисту (ст. 6 Кодексу цивільного захисту України) та контент-аналізу законодавчих та нормативно-правових актів, які визначають нормативні засади сучасної організації навчання населення.

Саме результатам зазначеного контент-аналізу присвячена дана стаття.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Конституцією України, а саме статтею 3 визначено, що "...людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [15].

Феномен безпеки людини, як збалансованої взаємодії людини і середовища її існування, має інтегральний характер, а отже, стосується всіх сфер діяльності суспільства та рівня усвідомленості безпеки окремою людиною. Виходячи із аналізу сутнісних ознак безпеки життєдіяльності, а саме універсальності, взаємозалежності складників, підконтрольності розвитку подій, проблемності людського життя [1, с. 29—30] ми в рамках нашого дослідження головним виокремлюємо підконтрольність розвитку подій. Саме створення системи раннього виявлення небезпеки, створення умов для готовності населення до дій щодо мінімізації її впливу — головна функція державного управління.

Важливість державного управління захистом населення, об'єктів економіки і національного надбання держави від негативних наслідків надзвичайних ситуацій як невід'ємної складової державної політики національної безпеки України, визнано на вищому рівні керівництва держави. Указом Президента України введено в дію Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій [16].

У свою чергу Кодексом цивільного захисту України визначено, що цивільний захист — це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період [17].

Враховуючи те, що законодавчо функцію захисту покладено на державу, саме вона повинна здійснювати державне регулювання навчання населення діям у НС, реалізація якого повинна забезпечуватись центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, організовуючи взаємодію з інституціями громадянського суспільства.

Навчально-методичне забезпечення навчання населення діям у НС здійснюється Державною службою України з надзвичайних ситуацій (далі — ДСНС України), як уповноваженим органом виконавчої влади, разом з Міністерством освіти і науки України (далі — МОН України).

Для охоплення всіх верств населення навчанням діям у НС створено навчальні бюджетні установи: на державному рівні — Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, на регіональному — територіальні курси, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності (далі — курси, центри).

Ці бюджетні установи системи освіти у сфері цивільного захисту проводять функціональне навчання (підвищення кваліфікації цільового призначення) керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з

організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, забезпечують надання інших освітніх послуг та методичний супровід суб'єктів господарювання, що проводять навчання населення діям у надзвичайних, аварійних ситуаціях та в умовах терористичного акту [18].

Крім того, зазначені бюджетні установи організують методичну взаємодію з навчальними закладами всіх рівнів в межах функціональної підсистеми навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у НС (з питань безпеки життєдіяльності), що створюється МОН України [19].

Основними нормативно-правовими актами, що регламентують організаційно-правові засади навчання населення діям у НС є Кодекс цивільного захисту України та Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 [20].

По-перше, слід зазначити, що Кодексом цивільного захисту України [17] та Порядком здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [20] визначено, що навчання населення діям у НС здійснюється:

- за місцем роботи — працюючого населення;
- за місцем навчання — дітей дошкільного віку, учнів та студентів;
- за місцем проживання — непрацюючого населення.

По-друге, згідно з вимогами ДСТУ 5058:2008 "Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" [21] передбачено, що залежно від участі населення у виконанні завдань цивільного захисту населення для навчання діям у НС має бути розподілено по групах:

- група А — особи керівного складу цивільного захисту та інші управлінські кадри і фахівці, на яких поширюється дія законів України в сфері цивільного захисту;
- група Б — працівники підприємств, установ і організацій;
- група В — студенти, учні та вихованці дошкільних навчальних закладів;
- група Г — особи, не зайняті у сфері виробництва й обслуговування.

Таким чином виникає деяка розбіжність між розподілом категорій навчання населення діям у НС у вищезазначених нормативно-правових актах. Іншими словами у нормативно-правових актах, що вийшли після набрання чинності Кодексу цивільного захисту України категорія "керівний склад та фахівці, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту" виділяється окремо. Це пояснюється тим, що дана категорія безпосередньо пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, у тому числі бере участь у навчанні інших трьох категорій населення діям у НС і може бути віднесена до суб'єкта публічного управління, через який здійснюється державне управління зазначеною системою.

Для того, щоб зрозуміти організаційний аспект навчання населення діям у НС, слід розглянути здійснення навчання кожної категорії окремо.

Навчання працюючого населення здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації відповідно до програм підготовки працівників до дій у НС, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Вищезазначені програми розробляються і затверджуються підприємствами, установами, організаціями на підставі програм та організаційно-методичних вказівок з підготовки населення до дій у НС, що розробляються і затверджуються ДСНС України, Радою міністрів Авто-

номної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування.

Аналіз нормативно-правової бази щодо навчання населення діям у НС, практика діяльності територіальних органів ДСНС України свідчить, що організаційно ДСНС України не в змозі здійснювати у повному обсязі державне регулювання навчання працюючого населення діям у НС, за винятком погодження програм навчання з питань пожежної безпеки і програм загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у НС, що носить здебільшого формальний характер.

Це пов'язано, насамперед, з процесом децентралізації влади, який відбувається в державному управлінні та вимагає перерозподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади, місцевими органами влади і суб'єктами господарювання, які одночасно являються суб'єктами забезпечення цивільного захисту (ст. 6 Кодексу цивільного захисту України) і несуть відповідальність, у тому числі, й за навчання населення діям у НС.

У цьому сенсі виникає проблема визначення соціальної відповідальності керівників підприємств, установ і організацій за навчання свого персоналу діям у НС. На нашу думку, можна виділити такі рівні соціальної відповідальності керівника підприємства, установи, організації:

- державний — перед державою та суспільством у цілому (у разі виникнення НС техногенного характеру, що завдасть збитки як матеріальні, так і навколишньому природному середовищу тощо);
- регіональний — у разі виникнення НС техногенного характеру ймовірно екологічне забруднення, скорочення робочих місць, демографічна катастрофа в регіоні тощо;
- об'єктовий — перед працівниками щодо мінімізації ризиків виникнення НС техногенного характеру на підприємстві, в установі, організації, яка пов'язана із власною управлінською діяльністю керівника.

На думку авторів, найбільш перспективною серед категорій навчання населення діям у НС, в сенсі формування культури безпеки життєдіяльності як підґрунтя подальшої безпечної соціально-відповідальної діяльності є діти дошкільного віку, учні та студенти. Саме від них залежить майбутнє держави, різних галузей економіки, саме вони здатні стати життєздатним поколінням, яке здатне "...вижити, не деградує, в "жорстких" умовах соціального та природного середовища, розвиватися й духовно возвиситися, виховати нащадків, які не менш життєздатні в біологічному й соціальному планах ... стати особистістю, сформувані свої життєві смисли, самоствердитися, реалізувати свої задатки й творчі можливості, перетворюючи при цьому у свої інтересах середовище проживання, не знешкоджуючи його" [22].

Організація навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів здійснюється МОН України, основними завданнями якого є:

- участь у розробці та затвердженні навчальних програм, погоджуючи при цьому їх з ДСНС України;
- здійснення контролю і безпосередня участь у моніторингу якості підготовки у навчальних закладах дітей дошкільного віку, учнів та студентів з питань навчання діям у НС.

Координація науково-методичної діяльності та розповсюдження ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу з навчання діям у НС здійснюється:

- на загальнодержавному рівні — МОН України шляхом визначення базових за галуззю знань кафедр з

безпеки життєдіяльності у вищих навчальних закладах;
— на місцевому рівні — місцевими органами освіти і науки шляхом визначення з числа навчальних закладів територіальних базових (опорних) загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів.

Державні стандарти освіти з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня обов'язково передбачають мінімум змісту питань з навчання населення діям у НС:

1. Навчально-виховна робота з дітьми дошкільного віку здійснюється згідно з освітніми лініями базового компоненту дошкільної освіти і повинна забезпечувати мінімально достатній та необхідний рівень компетенції дитини для безпечного перебування у навколишньому середовищі та установах в них елементарних, доступних віку норм поведінки у НС. Для поліпшення якості навчально-виховної роботи з дітьми з питань особистої безпеки, захисту життя та норм поведінки у НС у дошкільних закладах щорічно проводиться Тиждень безпеки дитини.

Позашкільна освітня робота, а саме: формування здорового способу життя, вирішення проблем особистої і колективної безпеки, виховання в дітях та підлітках громадянської відповідальності, гуманістичних якостей, набуття ними життєвої компетентності, задоволення потреб молодого покоління у професійному самовизначенні, проводиться в клубах юних рятувальників, осередках громадських військово-патріотичних об'єднань, центрах туризму, будинках дітей та юнацтва, та в позашкільних закладах інших типів відповідно до їх статутів.

2. Підготовка учнів середніх та професійно-технічних навчальних закладів до дій при виникненні НС здійснюється з питань основ безпеки життєдіяльності, а починаючи з передвипускного класу — з основ цивільного захисту, що передбачають здобуття учнями знань і умінь з особистої безпеки в умовах загрози та виникнення НС та користування засобами захисту від їх наслідків. Основи цивільного захисту вивчаються учнями за програмою навчального предмету "Захист Вітчизни", що передбачається навчальними планами загальної середньої освіти. Щороку вивчення учнями основ цивільного захисту завершується проведенням у професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладах Дня цивільного захисту.

3. Навчання студентів вищих навчальних закладів діям у НС здійснюється за нормативними навчальними дисциплінами "Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист". Крім того, для відпрацювання практичних навичок щодо дій у разі виникнення НС щороку з учасниками навчально-виховного процесу проводяться об'єктові тренування з питань цивільного захисту.

Прецедентом щодо зниження рівня якості навчання зазначеної категорії населення стало скасування обов'язковості вивчення зазначених навчальних дисциплін. До даного рішення призвела колізія у законодавчих вимогах. Вимога до обов'язковості вивчення нормативних дисциплін розроблялась на базі старого Закону України "Про вищу освіту". Положення нового Закону скасовують поняття нормативних дисциплін. Виходом із зазначеної колізії, на нашу думку, є внесення до стандартів вищої освіти в частині, що стосується обов'язкових результатів навчання такої компетентності, як "Безпека людини" [23].

Сьогодні, враховуючи небезпеку вилучення із переліку навчальних дисциплін "Безпека життєдіяльності" та "Цивільний захист", науково-методичною комісією цивільного захисту МОН України було підготовлено та спрямовано за підписом його керівництва лист ректорам ви-

щих навчальних закладів щодо роз'яснення специфіки викладання зазначених дисциплін в умовах імплементації положень Закону України "Про вищу освіту". Крім того, на перехідний період нормативним документом, що унормовує обов'язковість викладання зазначених дисциплін є наказ МОН України [24].

Найбільш незахищеною в сенсі забезпечення необхідними знаннями та навичками щодо дій у НС залишається непрацююче населення (особи, що не зайняті у сфері виробництва та обслуговування). Відповідно до вимог нормативно-правових актів воно повинно здійснюватися шляхом інформаційно-просвітницької роботи за місцем проживання громадян та самостійним вивченням ними змісту загальної програми навчання населення діям у НС.

Інформаційно-просвітницька робота полягає у створенні консультаційних пунктів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на місцях та доведення через них інформації до населення шляхом інформування про можливу потенційну небезпеку для даного місця проживання, а також методів і рекомендацій щодо реагування на неї та при виникненні інших можливих НС; створення належних умов для набуття громадянами практики у користуванні найбільш поширеними засобами захисту та надання першої само- та взаємодопомоги.

Осередками просвітницько-інформаційної роботи і пропаганди знань серед непрацюючого населення за місцем його проживання з питань захисту та дій у НС є консультаційні пункти. Вони створюються і діють у межах адміністративних територій, що ними обслуговуються, а саме:

— у містах — при житлово-експлуатаційних організаціях незалежно від форм власності та підпорядкування, житлово-будівельних кооперативах, об'єднаннях співвласників багатоквартирних житлових будинків тощо;

— у сільських районах — при сільських, селищних радах.

Консультаційний пункт створюється відповідним наказом керівника житлово-експлуатаційної організації чи сільського (селищного) голови на підставі розпорядчого документу Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

З метою максимального засвоєння змісту загальної програми навчання населення діям у НС місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування за сприянням курсів, центрів створюються всі необхідні умови, а саме: видання навчальних, навчально-наочних посібників, брошур; розповсюдження пам'яток, буклетів та ряд інших заходів, що сприяють розвитку громадської свідомості щодо особистої та колективної безпеки.

Іншим видом просвітницької роботи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з населенням є ведення постійних рубрик в періодичних виданнях, у тому числі за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів, соціальної реклами. Залучатись до пропаганди знань серед населення щодо власної та колективної безпеки у НС повинні також профспілкові та громадські організації. Проте такий підхід на сьогодні є виключно формальним і на практиці зустрічається доволі рідко.

ВИСНОВКИ

Таким чином, безпека громадян, у тому числі їхній рівень культури безпеки життєдіяльності, вміння адекватно діяти в тій чи іншій НС, є основним завданням держа-

ви в той час, коли її соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток знаходяться в стагнації.

Пріоритетними завданнями державного управління у сфері цивільного захисту, на сьогодні, повинні стати:

— створення ефективної системи державного регулювання навчання населення діям у НС;

— удосконалення нормативно-правової бази, що регламентуватиме повноваження всіх суб'єктів забезпечення цивільного захисту та міри їх відповідальності за навчання населення діям у НС в усіх режимах функціонування єдиної державної системи цивільного захисту;

— розробка та впровадження системи моніторингу якості державного управління навчанням населення діям у НС.

Подальшим напрямом наукових досліджень із вищезазначеної проблематики вбачається у пошуку шляхів удосконалення системи забезпечення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях

Література:

1. Бєгун В.В. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.В. Бєгун, І.М. Науменко. — Київ: УАННП "Фенікс", 2004 — 328 с.

2. Андрєєв С.О. Організаційно-правовий механізм державного управління цивільним захистом на регіональному рівні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / С.О. Андрєєв. — Харків, 2010. — 18 с.

3. Жукова Л.А. Державне управління у сфері цивільного захисту в Україні: функціонально-структурний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / Л.А. Жукова. — Київ, 2007. — 20 с.

4. Клименко Н.Г. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичний та історичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / Н.Г. Клименко. — Київ, 2008. — 20 с.

5. Кринична І.П. Державне управління процесами радіаційно безпечної життєдіяльності населення: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / І.П. Кринична. — Київ, 2011. — 35 с.

6. Тищенко В.О. Механізми державного управління у сфері цивільного захисту України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / В.О. Тищенко. — Київ, 2012. — 20 с.

7. Волянський П.Б. Державне управління медичним захистом населення від наслідків надзвичайних ситуацій в Україні: становлення і розвиток: монографія / П.Б. Волянський. — Київ: Українська технологічна група, 2013. — 360 с.

8. Терент'єва А.В. Державне управління медичним захистом за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління" / А.В. Терент'єва. — Київ, 2010. — 36 с.

9. Білинська М.М. Державне управління галузевими стандартами в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні: монографія / М.М. Білинська. — Київ: Видавництво НАДУ, 2004. — 248 с.

10. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: монографія / Т.О. Лукіна. — Київ: Видавництво НАДУ, 2004. — 291 с.

11. Огаренко В.М. Державне регулювання розвитку вищих навчальних закладів в Україні: дис... доктора наук з держ. упр.: 25.00.02 / Огаренко Віктор Миколайович. — К., 2005. — 425 с.

12. Козяр М.М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій: дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Козяр Михайло Миколайович. — К., 2005. — 455 с.

13. Пліско В.І. Теоретичні і методичні засади формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в умовах екстремальних ситуацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / В.І. Пліско. — Київ, 2004. — 44 с.

14. Про встановлення режимів підвищеної готовності та надзвичайної ситуації // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 січня 2015 р. № 47-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/47-2015-p>

15. Конституція України // Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

16. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій // Указ Президента України від 26 березня 1999 р. № 284/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/284/99>

17. Кодекс цивільного захисту України // Кодекс України від 02 жовтня 2012 р. № 5403-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

18. Про затвердження Типового положення про територіальні курси, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності // Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29.05.2014 № 523 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0624-14>

19. Осипенко С.І. Взаємодія методичних служб у рамках функціональної підсистеми "Освіта і наука України" єдиної державної системи цивільного захисту / С.І. Осипенко // Нова педагогічна думка. — 2013. — № 3 (75) — С. 131—140.

20. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях // Постанова Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 444 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-p/print14-16921708200160>

21. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення: ДСТУ 5058:2008. — [Чинний від 2008-07-01]. — К.: Держспоживстандарт України, 2008. — 15 с. — (Національний стандарт України).

22. Основы концепции воспитания жизнеспособных поколений [Электронный ресурс] / И.М. Ильинский. — Режим доступа: http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/konts-vosp-5.php?sphrase_id=321000

23. Про скасування наказу Міністерства освіти і науки, Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21 жовтня 2010 р. № 969/922/216 // Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 30 травня 2014 р. № 590-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/590-2014-p>

24. Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік // Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.01.2015 № 47 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/about-ministry/normative/3521>

References:

1. Biehun, V.V. and Naumenko, I.M. (2004), *Bezpeka zhyttiediial'nosti (zabezpechennia sotsial'noi, tekhnohennoi ta pryrodnoi bezpeky)* [Life safety (ensuring of social, technological and natural security)], Feniks, Kyiv, Ukraine.

2. Andreiev, S.O. (2010), "Organizational and legal mechanism of the public Administration of civil protection on the regional level", Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. Zhukova, L.A. (2007), "Public Administration of Civil Protection in Ukraine: functional and structural aspects", Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

4. Klymenko, N.H. (2008), "Public Administration features in emergencies: a theoretical and historical aspects", Ph.D. Thesis, Theory and history of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

5. Krynychna, I.P. (2011), "Public Administration of processes of radiation safety of the population: theoretical and methodological principles", Dr.Sc. Thesis, Theory and history of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

6. Tyschenko, V.O. (2012), "Mechanisms of Public Administration of Civil Protection of Ukraine", Ph.D. Thesis, Mechanisms of public administration, Academy of municipal administration, Kyiv, Ukraine.

7. Volians'kyj, P.B. (2013), *Derzhavne upravlinnia medychnym zakhystom naselennia vid naslidkiv nadzvyčajnykh sytuatsij v Ukraini: stanovlennia i rozvytok* [Public Administration of health protection of population from emergency effects in Ukraine: formation and development], Ukrain's'ka tekhnolohichna hrupa, Kyiv, Ukraine.

8. Terent'ieva, A.V. (2010), "Public Administration of health protection in conditions of natural and man-made", Dr.Sc. Thesis, Mechanisms of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

9. Bilyns'ka, M.M. (2004), *Derzhavne upravlinnia haluzevymy standartamy v umovakh reformuvannia vyschoi medychnoi osvity v Ukraini* [Public Administration of industry standards in the conditions of higher medical education in Ukraine reforming], Vydavnytstvo NADU, Kyiv, Ukraine.

10. Lukina, T.O. (2004), *Derzhavne upravlinnia iakistiu zahal'noi sered'noi osvity v Ukraini* [Public Administration of secondary education in Ukraine quality], Vydavnytstvo NADU, Kyiv, Ukraine.

11. Oharenko, V.M. (2005), "Public regulation of higher education in Ukraine development", Abstract of Dr.Sc. dissertation, Mechanisms of public administration, National Academy for public administration under the president of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

12. Koziar, M.M. (2005), "Theoretical and methodological foundations of training the units of emergency", Abstract of Dr.Sc. dissertation, Theory and methods of

professional education, Institute of pedagogy and psychology of professional education, Kyiv, Ukraine.

13. Plisko, V.I. (2004), "Theoretical and methodological principles of formation of readiness of employees of law enforcement authorities how to act in extreme situations", Dr.Sc. Thesis, Theory and methods of professional education, Institute of pedagogy and psychology of professional education, Kyiv, Ukraine.

14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About setting the increased readiness and emergency modes"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/47-2015-p> (Accessed 28 January 2015).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вp> (Accessed 24 February 2015).

16. President of Ukraine (1999), Decree of President of Ukraine "About the Concept of population and territory protection in case of threats and emergencies", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/284/99> (Accessed 26 February 2015).

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Code of Civil Defense of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (Accessed 02 March 2015).

18. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2014), "About approval of Standard Regulation about territorial courses, educational and methodological center of civil protection and life safety", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0624-14> (Accessed 02 March 2015).

19. Osypenko, S.I. (2013), "Interaction of methodical services within functional subsystem "Education and Science of Ukraine" of unified state civil defense system", *Nova pedahohichna dumka*, vol. 3 (75), pp. 131—140.

20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About approval of the Procedure of study of population how to act in emergencies"", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-п/print1416921708200160> (Accessed 02 March 2015).

21. State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy of Ukraine (2008), "About introduction of the National Standard SSTU 5058:2008 (Safety in emergencies. The Study of population how to act in emergencies. The main provisions)", State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

22. The official site of Yl'ynskij Y.M. (2015), "Fundamental concept of viable generations upbringing", available at: http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/konts-vosp-5.php?sphrase_id=321000 (Accessed 02 March 2015).

23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "About abolition of Order of the Ministry of Education and Science, the Ministry of Emergencies and Affairs of Population Protection from the Consequences of Chornobyl Catastrophe State Committee of Industrial Safety, labor protection and Mining Supervision"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/590-2014-p> (Accessed 03 March 2015).

24. Ministry of Education and Science of Ukraine (2015), "About the features of formation of curriculum in 2015/2016 academic year", available at: <http://mon.gov.ua/about-ministry/normative/3521> (Accessed 26 February 2015).

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015 р.